

особливостей боротьби з шахрайством у країнах Європи та США з метою пошуку ефективних засобів протидії цьому явищу в Україні, зокрема у площині вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : [монографія] / Гуторова Н. О. – Х., 2001. – С. 75–82.
2. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : [монографія] / Савченко А. В. – К., 2007. – 596 с.
3. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : [монографія] / Хавронюк М. І. – К., 2006. – 1048 с.
4. Сасенко В. Правове регулювання інсайдерських операцій з цінними паперами у державах Європейського Союзу / В. Сасенко // Право України. – 2001. – № 11. – С. 140–143.
5. Черней В. В. Международный опыт предупреждения легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем / Закон и жизнь. – 2013. – № 5 (257). – С. 18–21.

Головкін Б.М.,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого

доктор юридичних наук, професор

РОЛЬ ФОНОВИХ ЯВИЩ У ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Паралельно із злочинністю в системі суспільних відносин існують й інші негативні явища, що утворюють для неї сприятливе середовище, позаправове поле функціонування. У

кримінології такі явища називаються фоновими. Традиційно до фонових явищ відносять пияцтво, наркотизм, соціальний паразитизм, проституцію, бродяжництво і безпритульність [1, с. 241]. Останнім часом цей перелік розширився за рахунок правового нігілізму, насильства в сім'ї, вандалізму, проявів аморальності, психічних розладів, нелегальної міграції, расизму, ксенофобії, суїцидальної поведінки, тощо [2, с. 108]. Робилися також спроби класифікації фонових явищ за різними критеріями [3, с. 413 – 416].

Натепер вироблені два основні підходи щодо розуміння природи фонових явищ. Представники першого підходу тлумачать фонові явища як *передкримінальні види поведінки*, що охоплюють адміністративні правопорушення, дисциплінарні проступки та інші, так би мовити, предикатні для злочинних форми порушень існуючих правових норм (І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. В. Лунєєв, В. М. Кудрявцев та ін.). Прихильники другого підходу розглядають фонові явища як *супутні* злочинності явища, пов'язані з нею непричинними, а іншими детерміністичними зв'язками. Йдеться про соціальні відхилення не тільки від правових, але і від соціальних та соціокультурних норм, порушення межі і міри дозволеного у поведінці людей, діяльності соціальних груп та соціальних організацій (А. М. Бойко, В. М. Дрьомін, А. Ф. Зелінський, Я. І. Гілінський, О. М. Костенко, Д. О. Назаренко, О. М. Яковлев та ін.). Спільними для соціальних відхилень називалися такі риси як: а) однакова спрямованість девіацій представників певних соціальних груп у більш-менш однотипних умовах; б) спорідненість породжуючих їх причин; в) повторюваність та стійкість цих явищ у часі і територіальному розрізі [1, с. 95].

Кожне явище має багато властивостей, які розкриваються через зв'язок і взаємодію з іншими явищами. Такі взаємозв'язки і взаємодії характеризуються розгалуженою мережею відносин між явищами матеріального і духовного (ідеального) світу, що відображаються свідомістю людей, перетворюються у внутрішню логіку мислення і втілюються у цілеспрямованій діяльності. У ході зазначеної взаємодії відбувається обмін матерією, енергією

та інформацією, що у кінцевому підсумку призводить до появи нових та зміни існуючих об'єктів природи і суспільства, відносин між ними.

Цілком очевидно, що злочинність як система, може функціонувати і розвиватися доти, доки не вичерпаються її джерела та перестануть забезпечуватися оптимальні умови (сприятливе середовище) дії її детермінант. Це дозволяє урівноважувати систему, зберігати від руйнування при взаємодії з іншими об'єктами соціальної дійсності, а також створювати середовище для самовідтворення. Фонові явища, що за своєю природою є соціальними відхиленнями, джерелом дестабілізації суспільних відносин, виступають захисним засобом збереження сфер дії детермінантів злочинності, позаправовим полем її існування та відтворення.

Зазначені явища мають як спільні так і відмінні із злочинністю риси. Спільним для них є належність до одного класу об'єктів дійсності, а саме соціальних відхилень (девіацій), що вказує на загальну причинність, однотипні закономірності функціонування та системний негативний вплив на всі сфери суспільного життя, відносини між людьми, стан моральності й правопорядку в цілому. Злочинність та фонові явища пов'язані зв'язками станів, обумовлення, кореляції, перебувають у статистичних залежностях. Відмінності між ними криються у характері ризиків та загроз, що від них виходять, ступені тяжкості наслідків, неоднаковому ставленні держави і людей до цих явищ.

Фонові для злочинності явищами – це *альтернативні легальним норми, інститути та форми діяльності, що дестабілізують систему суспільних відносин та санкціонують порушення правових приписів і кримінально-правових заборон.* Фонові явища послаблюють дію офіційних регуляторів суспільних відносин, обмежують сферу їх впливу, при цьому підсилюють інтенсивність і розширюють межі згубного впливу неправових норм та інститутів, сприяють масовому порушенню вимог моралі і правових приписів. Таким чином, фонові явища розширюють поле ненормативності, підготовлюють суспільну

свідомість до переходу від суспільно шкідливих до суспільно небезпечних форм поведінки. Зазначені явища не породжують злочинність як свій наслідок, а виступають сприятливим середовищем для дії її детермінантів.

Фонові явища можна поділити на *загальні* та *спеціальні*. Перші унормовують відхилення від загальноновизнаних норм моралі та етикету, підривають культурні і духовні засади суспільства, полегшують становлення на шлях правопорушень і злочинів. Йдеться про тотальну корупцію, згубні наслідки глобалізації, нелегальну трудову міграцію, стихійну урбанізацію, тиражування ЗМІ сумнівних цінностей, дитячу бездоглядність та безпритульність, бродяжництво і жебрацтво осіб без певного місця проживання, трудову незайнятість працездатних осіб, низьку культуру міжособового спілкування у побуті та громадських місцях, пияцтво і конфліктність тощо.

Спеціальні фонові явища виступають соціальною базою для поширення взаємопов'язаних видів злочинності та груп злочинів. Наприклад, наркотизм або немедичне вживання психоактивних речовин сприяє втягненню наркоспоживачів у вчинення правопорушень і злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів. На ґрунті наркотизму вчиняється також значна кількість тяжких насильницьких і корисливих насильницьких злочинів. Сексуальна розпущеність, нетрадиційні види статевих стосунків та проституція частково переходять у вчинення статевих злочинів. Тіньова економіка, безгосподарність і корупція стимулюють вчинення злочинів проти власності, у сферах господарської та службової діяльності. Насильство у сім'ї – найтісніше пов'язане із вчиненням злочинів проти життя та здоров'я особи членів сім'ї. Дискримінація особи або групи осіб за ознаками раси, національності, релігійних переконань зумовлюють порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань, а також вчинення групи насильницьких злочинів з мотивів расової, релігійної чи національної нетерпимості. Порушення правил

дорожнього руху може призвести до вчинення автотранспортних злочинів.

Насамкінець слід зазначити, що фонові явища не лише підвищують вірогідність вчинення пов'язаних із ними злочинів. По відношенню до злочинності вони виступають детермінантами непричинного змісту. Утворення критичної маси порушень моральних і правових норм високовірогідно супроводжуватиметься збільшення кількості вчинених злочинів. Так, наприклад, на 300 випадків порушень правил дорожнього руху припадає 1 автотранспортний злочин. Коефіцієнт кореляції грубих порушень військового уставу та злочинів військовослужбовців становить +0,725 [3, с. 437, 451]. Можна навести й інші приклади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Социальные отклонения. – М.: Юрид. лит., 1989. – 368 с.
2. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія / Д. О. Назаренко. – Харків : Діса плюс, 2013. – 524 с.
3. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник в 2 т. Т 1. Общая часть. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 1003 с.

Користін О.Є.,
доктор юридичних наук,
професор

ЕКОНОМІКОКРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасний стан злочинності характеризується тим, що кількість зареєстрованих злочинів економічної спрямованості порівняно із загально-кримінальною є незначною. Але це не дає підстави робити висновки щодо безпеки національної економіки. Зазначене пояснюється підвищеною латентністю цієї